

**Бягство от смисъла на съществуване като екзистенциален
проблем в XXI век**

Деница Московска

студентка в МП „Философия и психоанализа“,

ЮЗУ „Неофит Рилски“

**Escaping the Meaning of Existence as an Existential Problem in the
21st Century**

Denitsa Moskova

student in Master's Program in Philosophy and Psychoanalysis,

SWU "Neofit Rilski"

denicamoskova6@gmail.com

***Резюме:** Настоящата статия се фокусира върху въпроса за смисъла на съществуване и породения от него проблем за осъзнатото или неосъзнато бягство на човека от този смисъл. Анализират се възможните причини за устремлението на човека към търсене на смисъл въз основа на теорията на Виктор Франкъл, както и хипотетичните първоизточници за желанието на бягство и заобикалянето на това устремление. В статията се търси отговор на въпроса: “Екзистенциален проблем ли е опитът за бягство от смисъла на съществуване?”*

Ключови думи: човек, бягство, смисъл, съществуване, екзистенциален, Фром, Виктор Франкъл

***Abstract:** This article focuses on the question of the meaning of existence and the problem of man's conscious or unconscious escape from this meaning. The possible reasons for the human aspiration to search for meaning are analyzed on the basis of Viktor Frankl's theory, as well as the hypothetical primary sources for the desire to escape and the circumvention of this aspiration. The article seeks an answer to the question: "Is the attempt to escape from the meaning of existence an existential problem?"*

Keywords: man, escape, meaning, existence, Fromm, Victor Frankl

Стоящ на границата между бъдещето и настоящето, човекът често сам се поставя в сферата на объркаността, съмнението и бягството. Бягство от оковите на модерността, бягство от изискванията на заобикалящия го свят, бягство от съкровенията си личностна същност. Търси и се загубва, незнайно къде. Лута се между удовлетворението на собствените си желания и обществено приетите

норми. Точно, когато мисли, че е постигал вътрешното спокойствие, за което така копнее – поредната битийна, несъщественна ситуация го връща към същността на собствената му природа, от която така умело се опитва да избяга. Изправен е пред избора да бъде свободен или сам да постави оковите на външно зададените ограничения, съотнасящи се изцяло до вътрешното му същество. Човекът като разумно, емоционално, чувстващо същество сам има възможност да създаде живота си такъв, какъвто е. Човекът сам има избора, но този избор винаги е повлиян от външните обстоятелства. Битийната, семейната и социалната среда, родовата връзка и други в този контекст определят възгледите, ценностите, дори мислите и чувствата, които са изцяло лични, но често се оформят от външни фактори.

Заложеният проблем за бягство е обект на изследване в различни философски течения през годините. Проблемът за желанието на откъсване, скриване и замаскиране на неудобната действителност буди интерес и към други научни направления, като психология и психоанализата. С нарастването на технологичния напредък и по-конкретно възможностите, които са ни предоставени, чрез свободното използване на интернет пространството, човекът на XXI век сякаш е облагодетелстван с широк спектър от възможности и едновременно с това все по-отдалечаващ се от истинната си същност, бягайки от отговорността към себе си, замаскирана с желанието за вечно надграждане на уменията, знанията и външната проява на собствения си характер. Той, човекът, битува в “притежателната нагласа”, която Ерих Фром акцентира като проблем. Макар и крайно генерализиращо, това твърдение става все по-актуално и видимо в настоящия период. Век по-рано, въпреки че обществото е с различни ценности, материални облаги и технически удобства от настоящите, Ерих Фром описва състоянието на човека, който търси своите сигурни подкрепящи звена, способен осъзнато и целенасочено, или неосъзнато да претърпява своето бягство от свободата, поради силната отговорност, която тя сама по себе си носи. Човекът е способен да изпадне в състояние на авторитаризъм, най-общо изразяващ се чрез модел на мазохизъм и садизъм. В “Бягство от свободата” Фром описва тези прояви по следния начин: *“мазохистични и садистични склонности, съществуващи в различни степени съответно в нормалните и невротичните хора.”* (Фром, 2015:49) Други форми за бягство от свободата са деструктивност (разрушителност) и конформизъм (автоматично подчинение).

Описаните опити за бягство се отнасят най-често към начина на пребиване, т.е. външното проявление. Но когато човекът се явява обект на самото изследване и той стои в центъра на собственото си съществуване, не би било редно да се negliжират вътрешните подбуди (вярвания, ценности, чувства, емоции, съображения, страхове, очаквания и пр.), нещо повече, необходимо е да се тръгне именно оттам, за да се получи цялостна картина на външното проявление на индивида в обществото. При опита за поемане на един такъв път се натъкваме на редица отклоняващи и криволичещи пътечки, които съставят същностната карта на отделния индивид. Едно е сигурно, въпреки опита на отделния индивид да събере, съгради своята индивидуална същност, стремежки да бъде удовлетворен от решенията, които взима, дейностите, които извършва, той е вечно изправен пред прага на неудовлетворението, объркаността и страха от резултата на собствените си желания, поради отговорността, която носят със себе си. Бързащ да вземе всичко, което е в обсега му (знания, образование, власт, пари, положение, отношение (възхищение) спрямо другите и т.н.), човекът е предразположен стремглаво да се впуска в следващото предизвикателство, за да може да го вземе, загубвайки здраве, време, смисъл за живот. Сякаш губи “вътрешното си равновесие”. В своята книга “Стремеж към смисъл” Виктор Франкъл пише следното: “Човекът е отворен към света. Такъв е за разлика от животните, които не са отворени към света (Welt), а са тясно свързани със специфичната за вида си среда (Umwelt). Тази среда отговаря на инстинктите им. За човешката екзистенция, напротив, е характерно да преминава отвъд бариерите на вида Homo sapiens. Човек се стреми – и в крайна сметка достига – света, изобилстващ с други същества, които да среща, и смисли, които да реализира... От времето на най-ранните Фройдови формулировки на принципа на удоволствието до последната версия на концепцията за разтоварване на напрежението и принципа на хомеостазата се приема, че неизменната крайна цел на всяка дейност, която индивидът предприема в живота си, е възвръщането на вътрешното равновесие”. (Франкъл, 2021:48/49)

Съществуват различни философски концепции, психологични и психоаналитични теории, които дават неоспорими тези, относно същността на човека и неговите прояви в света. Неоспорими и валидни са всички вероятни теории, поради разнообразието от същностните, индивидуални характеристики за всеки отделен индивид, както и подбудите, стремежите, ценностите, нагласите

и отношението към битието като цяло. Всеки отделен човек, докато е жив, изпълва живота си с нещо. Той е предразположен да преживява различни обстоятелства, живеейки с нещо, за нещо. Виктор Франкъл в книгата си “Човекът в търсене на висш смисъл” пише следното: “Могат да се открият три основни категории ценности. Класифицирал съм ги като творчески ценности, ценности на преживяването и ценности на нагласата. Впрочем единствено на основата на тази аксиологична трихотомия може да се поддържа безусловната смисленост на живота. Посредством ценностите на нагласата, дори негативните, трагичните страни на човешкото съществуване, или онова, което аз наричам “трагична триада” – болка, вина и смърт, могат да бъдат превърнати в нещо позитивно и креативно.” (Франкъл, 2016:159)

Виктор Франкъл е бащата на логотерапията, човек, който не само е добър специалист и велик учен, но човек, който от първо лице е съпреживял неща, които твърдо стоят в подкрепа на теорията му. За него човек е способен да преживее всичко, дори и в най-тежки физически и духовни условия, ако има смисъл, който го води, поддържа и му дава причина да иска да живее. За всеки отделен индивид този смисъл може да бъде различен: семейство, друг човек, деца, работа, научен проект и пр. Той пише: “Логотерапевтичното ударение върху потенциалния смисъл на неизбежното страдание няма нищо общо с мазохизма. Мазохизмът означава да приемаш ненужно страдание, а аз изрично подчертах, че става дума за “участ, която не може да бъде променена”. Онова, което може да бъде променено, трябва да бъде променено. Нека илюстрирам това с една реклама в стихове:

Спокойно понасяй, без много роптаене,
всичко, което съдбата ти прати;
но дървениците не трай:
търси за помощ Розенщайн” (Франкъл, 2016:159/160)

Несъмнено дори и в настоящия момент сме свидетели как този принцип е актуален. Особено с напредването на технологиите, имаме възможността да се запознаем с огромно количество възможни смисли, които човек може да припознае за свои и именно те да осмислят живота му. Но тук на преден план се поражда нов проблем за преодоляване. Как човекът на XXI век може да концентрира вниманието си към нещо конкретно, при наличието на изобилие от

възможности? Прави ли го изобщо или това е поредното нещо от което съзнателно или не се опитва да избяга? Разбира се, в предходните векове вероятно е стоял същия въпрос. Но сякаш в настоящето той става все по-актуален. Да превърнеш нещо в личен, приоритетен смисъл, означава да го мислиш, да се стремиш към него, да имаш очаквания, да таиш надежда и желание за реализирането му. Да ти носи удоволствие, удовлетворение в един или друг контекст, дори когато подбудите са изцяло алтруистични. За Виктор Франкъл именно смисъл, който е насочен във от собствената ни личност, е този, който успява да осмисли живота. Да живееш чрез него и за него. Но също означава, че е необходимо да приемеш възможните резултати, да понесеш отговорността, ако го загубиш или изобщо не го достигнеш, да съумееш да откриеш нов смисъл, ако този, който си имал в конкретния етап, вече няма предходната значимост. Подобно на бягството от свободата и прилежащите му форми, бягството от принципа на реалността, човекът е способен да избягва търсенето на дълбок смисъл на съществуване, именно поради отговорността, която носи със себе си. Честа фраза в настоящия период е: “Животът е безсмислен. Раждаш се, живееш и умираш”. В действителност това не е актуално само за настоящия период. Франкъл в една от своите лекции, които са обобщени в книгата му “Когато има за какво да живееш”, описва случаи на свои пациенти, които отиват при него с подобни думи.

Актуалността на проблема за бягство от смисъл в настоящия век поставя два основни акцента в екзистенциално отношение. Единият е свързан с индивидуалната същност на отделния човек, а другият с общността в цялост, вследствие на увеличаващото се количество от първия вид. Трудността, произтичаща от устремлението да се търси смисъл, също се разклонява в две посоки. От една страна – предизвикателството да се открие точния за човека смисъл, а от друга – страхът от възможните последствия от насочеността към конкретен смисъл на съществуване. Да се живее без осезаем смисъл, би означавало човек да бъде освободен от отговорността да преживее неосъществяването му, но също така това носи със себе си възможността да се поставя в кръга на объркаността, неудовлетворението и вечното търсене на някакъв смисъл, който тъй умело отново да заобиколи в стремежа си да бъде свободен от съдене, понасяне на отговорност, от вина. Животът без смисъл е живот с нагласа “на притежанието” (Фром), живот воден със стремеж към

“принципа на удоволствието” (Фройд), живот с кратки епизоди на щастие, изместващи дълбоко духовните ценности, които са в основата на стремежа към търсене на смисъл.

Използвана литература/ References:

Франкъл, В. 2021. *Стремеж към смисъл*, София: Хермес (Frankal, V. 2021. *Stremezh kam smisal*, Sofiya: Hermes) [In Bulgarian].

Франкъл, В. 2016. *Човекът в търсене на висш смисъл*, София: Хермес (Frankal, V. 2016. *Chovekat v tarsene na vissh smisal*, Sofiya: Hermes) [In Bulgarian].

Фройд, З. 1992. *Отвъд принципа на удоволствие*, София: Наука и изкуство (Froyd, Z. 1992. *Otvad printsipa na udovolstvie*, Sofiya: Nauka i izkustvo) [In Bulgarian].

Фром, Е. 2015. *Бягство от свободата*, София: Захари Стоянов (From, E. 2015. *Vyagstvo ot svobodata*, Sofiya: Zahari Stoyanov) [In Bulgarian].